

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ
ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

6

1909

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ÉDITIONS

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★

BAS. N. GRÉGORIADÈS

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

William Miller *The Latins in the Levant. A history of frankish Greece (1204 - 1566). With Maps. London. John Murray, Albemarle Street. 1908.*
Εἰς 8ον.

Ὁ κ. Miller εἶνε γνωστότατος εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνά τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἀποδημιῶν, ὧν καρπὸς ὑπῆρξαν αἱ πρότεραι αὐτοῦ συγγραφαὶ *The Balkans, Travels und politics in the near East, Greek life in town and country.* Ἡ δὲ αἱ συγγραφαὶ αὗται ἀπέδειξαν οὐ μόνον τὴν ἐν τῇ ἐξειτάσει τῶν πολιτικῶν ζητημάτων εὐθυκρίσιαν τοῦ συγγραφέως, ἀγαγοῦσαν αὐτὸν εἰς ὀρθὴν ἐκτίμησιν τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, μεθ' οὗ, περιερχόμενος τὴν Ἑλλάδα, ἤξιωσε προσοχῆς πλὴν τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος τὸ ἱστορικὸν αὐτῆς παρελθόν. Ἡ δὲ περίοδος ἣ εἰσπερ τις καὶ ἄλλη ἀπασχολήσασα τὸν φιλέλληνα ἐρευνητὴν ὑπῆρξεν ἡ τῆς φραγκοκρατίας καθ' ὅλου λαμβανομένης. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀναφέρονται διάφοροι μέχρι τοῦδε αὐτοῦ μονογραφαί, οἵαι πρὸς τοῖς ἄλλοις αἱ ἐπ' ἰσχύων ἐν τῇ *Byzantinische Zeitschrift*, τῷ *Journal of Hellenic Studies* καὶ ἐν ἄλλοις περιοδικοῖς ἐκδοθεῖσαι περὶ δύο ἐπιστολῶν τοῦ δουκὸς τῶν Κυκλάδων Ἰωάννου Δ', περὶ Μονεμβασίας, περὶ Καταλωνίων ἐν Ἀθήναις. Γνωστὸν δ' εἶνε ἐκ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Γ' σ. 499 κ. ε. καὶ Ε' σ. 496 τὸ περὶ Γερακίου καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ εἰκόνων τοῦ Ἀνδρίου Παλαιολόγου καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Σοφίας ἐπιδειχθῆν ὑπ' αὐτοῦ ἐνδιαφέρον.

Ἡ δὲ σήμερον ἀναγγελλομένη συγγραφή τοῦ κ. Miller εἶνε καρπὸς τῶν μακρῶν αὐτοῦ περὶ τῆς λατινοκρατίας μελετῶν. Καὶ εἶχον μὲν πρὸ αὐτοῦ ἀσχοληθῆ περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Φράγκων ἐν Ἑλλάδι ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει πλὴν ἄλλων ὁ Ducange, ὁ Buchon, ὁ Finlay, ὁ Hopf, ὁ Mas Latrie, ὁ Rubió y Lluch, ὁ Schlumberger, ἡ κ. Ἄρτεμις de Guldencrone, ὁ Gregorovius, ὁ Gerland. Προὔπηρ-

χον δὲ καὶ μονογραφικαὶ ἱρευναὶ Ἑλλήνων ἱρευνητῶν, μάλιστα δὲ τοῦ Μουστοξύδου, τοῦ Λούντζη, τοῦ Χιώτη, τοῦ Σάθα καὶ τοῦ Ῥωμανοῦ· προσεπῆλθε δ' ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἡ βραχὺν χρόνον προηγηθεῖσα τῆς ἐκδόσεως τοῦ προκειμένου βιβλίου δίτομος συγγραφή τοῦ πρώην μὲν ἐν Στοκχόλμῃ, νῦν δ' ἐν Ῥώμῃ πρέσβειος τῆς Ἀγγλίας κ. Rodd ἡ ἐπιγραφομένη *The Princes of Achaia and the Chronicles of Morea*. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδεμίαν τῶν προτέρων ἐκείνων συγγραφῶν περιλαμβάνει τὸ ὅλον τῆς λατινοκρατίας ἐν τῇ εὐρύτητι ἣν ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ κ. Miller, τοῦτο δ' ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ διὰ διαφορῶν ἱρευνῶν καὶ εὐρημάτων προχωρήσει ἡ μελέτη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε παρίστατο ἀνάγκη νέας ἐκθέσεως τῶν τυχῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἰδέσποσαν αὐτῶν Φράγκοι. Καὶ ἄλλος δὲ λόγος ἐπέβαλλε τὴν σύνταξιν νέας συγγραφῆς, ἡ ἀνάγκη σαφιστέρας ἐκθέσεως τῶν γενομένων. Ἴδου δὲ τίνα ὀρθὰ περὶ τούτου λέγει ὁ κ. Miller ἐν τῷ Προλόγῳ· «Ὁ ἱστορικὸς τῆς φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος εὐρίσκεται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου πρὸ τοῦ προβλήματος νὰ ἐκθέσῃ τὴν διήγησιν αὐτοῦ κατὰ τὸν ὡς ἔνεστιν ἐναργέστατον τρόπον. Δύναται νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν ἐκάστης μικρᾶς πολιτείας χωριστὰ, καθ' ἃ ἔπραξεν ὁ Finlay, τοῦθ' ὅπερ οὐ μόνον ἐπιφέρει ἐπαναλήψεις, ἀλλὰ καὶ παρακωλύει τὸν ἀναγνώστην νάποκομίσῃ καθολικὴν ἔννοιαν τῆς χώρας, ἡ δύναται νὰ συνδυάσῃ τὰς χωριστὰς διηγήσεις εἰς μίαν, καθ' ἃ ἔπραξεν ὁ Hopf, τοῦθ' ὅπερ σύστημ' ἄγει ἀναποφεύκτως εἰς σύγχυσιν. Ἐγὼ δ' ἀπεδέχθην μέσσην τινὰ ὁδόν. Καὶ τὰ μὲν τρία κράτη τοῦ Μορέως καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἧτοι ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας, τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου, ἦσαν τοσοῦτον συναφῆ πρὸς ἀλληλα, ὥστε νάποτελέσωσιν εὐλόγως ὅλον ὁμογενές, μετ' αὐτῶν δὲ συνάπτονται, ὡς εἰκός, ἡ νησιωτικὴ κομιτεία τῆς Κεφαλληνίας καὶ ἡ νῆσος Εὐβοία. Τὸ δὲ δουκάτον τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ βενετικὴ ἀποικία τῆς Κερκύρας ἐξ ἑτέρου ἀποτελοῦσι χωριστὰ τμήματα, ἐπειδὴ ἡ ἐξελίξις αὐτῶν διέφερε τὰ μέγιστα ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων πολιτειῶν. Διὸ ἐπραγματεύθην τὰ κατ' αὐτὰς χωριστὰ. Τὴν δὲ Κρήτην παρέλιπον διὰ δύο λόγους, πρῶτον μὲν διότι δὲν ἀποτελεῖ ἀκόμη μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ κατὰ σύμπτωσιν ἡ φραγκικὴ Ἑλλάς ἰδαφικῶς συμπίπτει σχεδὸν ἀκριβῶς πρὸς τὴν νῦν Ἑλλάδα, δεύτερον

δὲ καὶ κυριώτερον, διότι ἡ ἱστορία τῆς βενετικῆς Κρήτης δὲν δύναται νὰ γραφῆ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν ὀγδοήκοντα ἐπτὰ τόμων τῶν ἐν Βενετία ἀρχείων τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης (Duca di Candia). Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος τῆς μὴ συμπεριλήψεως τό γε νῦν ἔχον εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος ἰσχύει καὶ ὡς δικαιολογία περὶ τῆς Ῥόδου, τῆς Χίου καὶ τῆς Κύπρου, ὧν ἡ ἱστορία ὁμοίως δὲν συμπεριλαμβάνεται ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ κ. Miller.

Δὲν περιωρίσθη δ' ὁ συγγραφεὺς μόνον εἰς νέαν κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ διαγραφὴν σχῆμα διάταξιν τῆς ὕλης, οὐδὲ ἤρκισθη εἰς τὸ νὰ παράσχη ὑπὸ νέαν μορφήν τὰ ἤδη γνωστὰ, ἀλλὰ διὰ τὰς πλείστας τῶν χωρῶν ἀνεθεώρησε κριτικῶς καὶ ἱστορικῶς τὸ ὑπάρχον ὕλικόν, προέβη δ' εἰς νέας ἐρεύνας ἀρχειακάς, ἐξ ὧν οὐ μικρὰ προήλθε πολλαχοῦ συμπλήρωσις τῶν τέως γνωστών. Ἀλλὰ τοῦθ' ὅπερ μάλιστα ἐπεζητήσῃ καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐπέτυχεν ὁ κ. Miller ὑπῆρξεν ἡ παράστασις τῶν τυχῶν αὐτῶν τῶν λατινοκρατουμένων χωρῶν καὶ οὐχὶ μόνον τῶν περιπετειῶν τῶν δυναστικῶν οἰκῶν τῶν ἀρξάντων ἐν αὐταῖς. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ μάλιστα διαφέρει νεωτερίζων ἀπὸ τῶν πλείστων αὐτοῦ προδρόμων, οἵτινες εἶχον ἀποβλέψει μᾶλλον εἰς τοὺς δεσπόζοντας ἢ εἰς τοὺς δεσποζομένους. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τοῦτο ἤτό πως εὐκολώτερον καὶ εἰς τοῦτο ἤγεν ἐν μέρει αὐτὴ ἡ φύσις τῶν πηγῶν. Ἀλλ' ὁ κ. Miller κατῶρθωσε νὰ περισυναγάγῃ καὶ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα στοιχεῖα, ἅτινα ἠδύναντο νὰ διαφωτίσωσιν ἡμᾶς περὶ τῶν κυριαρχουμένων Ἑλλήνων καὶ τῶν χωρῶν ἐφ' ἃς εἶχεν ἐπεκταθῆ ἡ ξένη λατινικὴ ἀρχή, καὶ παρηκολούθησε μετὰ στοργῆς τὰς διαφορὰς φάσεις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, θρησκείας, γλώσσης καὶ λογοτεχνίας ὑπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς δυνάστας. Τοῦτο δὲ προσθέτει εἰς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ οὐ μικρὸν ἐνδιαφέρον, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ γοητείαν. Μεγάλως δ' ἐβοήθησε τὸν συγγραφεὰ εἰς τοῦτο ἡ αὐτοψία τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ἣν ἀπεκόμισεν ἐξ ἐπανειλημμένων αὐτῶν ἐπισκέψεων, καὶ ἡ τελεία γνώσις τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης, ἣν χειρίζεται καὶ λαλῶν καὶ γράφων μετὰ πλείστης ὁσῆς εὐκολίας. Ἀλλὰ καὶ τῆς νέας ἐλληνικῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως εἶνε γνώστης εἴπερ τις καὶ ἄλλος. Διὸ ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ βιβλιογραφίᾳ τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ἅτινα ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ ἔργου (σ. 655 - 663) καταλέγεται καὶ μέγα πλῆθος νέων ἐλληνικῶν

περιοδικῶν συγγραμμάτων, βιβλίων καὶ μονογραφιῶν, ἃς συνεβουλεύθη. Εὐρυτάτην δ' ἐποίησατο χρῆσιν τῶν τε ποικίλων ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημονι κειμένων καὶ μελετημάτων, ὅσ' ἀναφέρονται εἰς τοὺς χρόνους οὓς ἐξιστορεῖ, καὶ τῶν ἐμῶν συμπληρώσεων καὶ ἱκανορθώσεων ἐν τῇ μεταφράσει τῆς περὶ τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν συγγραφῆς τοῦ Γρηγοροβίου ὡς καὶ τοῦ τρίτου τόμου, ὃν προσέθηκα εἰς αὐτήν, ἐκδούς τὸ πρῶτον διάφορα τέως ἀνέκδοτα ἔγγραφα καὶ ἄλλας πηγὰς περὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Εἰς δὲ τὰ ἑλληνικὰ βιβλία ἅτιν' ἀναγράφει ἔπρεπε νὰ προστεθῶσι πλὴν ἄλλων τινῶν τὰ ἐμὰ Κερκυραϊκὰ ἀνέκδοτα, ἐν οἷς ἡ πραγματεία περὶ τοῦ τιμαρίου τῶν Ἀτσιγγάνων, περὶ οὗ ἴδε τῆς προκειμένης συγγραφῆς σ. 539 κ. ἑ., αἱ νομισματικαὶ μονογραφίαι τοῦ ἐμοῦ πατρὸς καὶ ἡ συγγραφή τοῦ Μάρκου Θεοτόκη ἢ ἐπιγραφομένη Ἐπικρίσις ἐπὶ περιόδων τινῶν τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Π. Λάμπρου «Νομίσματα καὶ μετάλλια τῆς Ἰονίου πολιτείας» (Ἐν Κερκύρᾳ 1885). Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης μελέτης ὀδηγούμενος θὰ ἠδύνατο πληρέστερά τινα καὶ ὀρθότερα νὰ γράψῃ περὶ τῆς ἐν Κερκύρᾳ γλώσσης, περὶ ἧς ἴδε σ. 543 κ. ἑ. Ἀξιόλογοι δὲ τέλος εἶνε οἱ τε πίνακες τῶν Φράγκων δυναστῶν, οὓς προσέθηκεν ἐν τέλει τοῦ βιβλίου (σ. 651 - 654), καὶ οἱ τέσσαρες χάρται, δι' ὧν ἐκόσμησεν αὐτό, τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη 1214, 1278, 1388 καὶ 1462.

Τοιαύτη ἡ ἐπιμέλεια, μεθ' ἧς ἐπελήφθη ὁ κ. Miller τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, συνδυάζων αὐτήν πρὸς ἐπηκριβωμένην καὶ ὀρθὴν κριτικὴν μέθοδον. Διὰ ταῦτα, καίτοι εἶνε μὲν δυνατόν καὶ νῦν νὰ παρατηρηθῶσι τινα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἢ νὰ ὑπάρξωσι περὶ τινος λεπτομερείας διαφωναίαι τυχόν ἀντιφωνούντων ἱερευνητῶν, θὰ ἐπέλθωσι δὲ πάντως ἐν τῷ μέλλοντι συμπληρώσεις αὐτοῦ καὶ ἱκανορθώσεις διὰ νεωτέρων ἱερευνητῶν καὶ εὐτυχῶν εὐρημάτων, ἀλλ' οὐχ ἥττον τὸ ἔργον θὰ καταλάβῃ θέσιν ἐπιφανῆ ἐν τῇ ἱστορικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ θὰ ζῆσθ ἐπὶ μακρόν. Ἐφ' ᾧ διαπέμπομεν ἀπὸ μέσης καρδίας τὰ θερμὰ συγχαρητήρια ἡμῶν εἰς τὸν φίλον συγγραφεῖα.